

УДК 378.147+81.233+372.461+371.13

Казанцева Лариса Іванівна

доктор педагогічних наук, доцент,
директор Інституту соціально-педагогічної та
корекційної освіти
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ
spf50@yandex.ru

ДЕТЕРМІНАНТИ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО РОЗВИТКУ УВИРАЗНЕННЯ МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. Статтю присвячено обґрунтуванню методологічних засад увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Пріоритетним підходом у статті визначено компетентнісний. Автором аналізуються ключові поняття компетентнісного підходу «компетенція», «компетентність», компетентнісний підхід в розвитку увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: компетентність; компетенція; компетентнісний; увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Постановка проблеми. У межах нової парадигми освіти, зорієнтованої на формування освіченої особистості, свідомого громадянина, висококультурної людини, здатної до творчого виконання багатьох суспільних функцій, до гнучкого реагування на нові суспільні виклики, готової до динамічних трансформацій, пріоритетом стає не знаннєвий, а компетентнісний освітній концепт.

Аналіз досліджень і публікацій. Перші спроби застосування компетентнісного підходу в західній (Н. Хомський, Дж.Равен) та вітчизняній (С. Архангельський, Б. Чижевський) психолого-педагогічній науці датуються 60-ми роками ХХ століття. Активно компетентнісна парадигма освіти почала розроблятися в період 70 – 90 років (А. Богущ, Є. Бондаревська, А. Деркач, І. Зимняя, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Мороз, В. Семіченко, В. Сластьонін, Н. Тализіна). На системному рівні проблему компетентнісного підходу було розглянуто українськими науковцями під керівництвом А. Богущ (Н. Бібік, Л. Ващенко, Л. Коваль, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, Л. Петухова, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубочова). До наукового обігу потрапили поняття «компетенція» і «компетентність», визначення

категоріальних характеристик яких ще й донині залишається невирішеною термінологічною проблемою.

Метою статті є обґрунтування доцільності компетентнісного підходу до увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження наблизились до висвітлення принципових питань компетентнісного підходу в освіті (Н. Бібік, О. Біда, А. Богуш, І. Гудзик, О. Овчарук, І. Пометун, О. Савченко, О. Садохін, Л. Сохань, А. Хуторської, Н. Чепелева, В. Шуляр): визначені кваліфікативні риси категорій «компетенція» і «компетентність», встановлена інтегративна, діяльнісна, особистісна сутність компетентності, виокремлені групи компетенцій, розроблені критерії вимірювання й оцінювання рівня компетенцій, на засадах яких запроваджені інноваційні освітні методики і технології.

Слід зауважити, що поняття компетенції і компетентності потрапили до педагогіки з інших наук і застосовуються відносно недавно, що пояснює їх термінологічну багатозначність. До розмежування понять і їх тлумачення застосовують два основних підходи. Перший підхід концентрується на компетентності людей, які виконують діяльність, і передбачає визначення особистісних рис для забезпечення успіху діяльності (А. Андрєєва, В. Байденко, В. Болотова, І. Зимняя, Е. Ісламгалієва, О. Смірнова, Ю. Фролов та ін.). За такого підходу компетентність розуміють як «засадничий поведінковий аспект або характеристику людини, яка може проявитися в ефективній і / або успішній дії, і яка залежить від контексту дії, організаційних чинників і чинників середовища, а також характеристик професійної діяльності [5, 347]». Другий – вивчає характеристики діяльності і компетенцій, необхідних для її виконання. За цим підходом у визначенні компетенцій виходять із аналізу характеристик самої діяльності, тих її елементів, виконання яких засвідчує досягнення заданого результату, його відповідність стандартам діяльності (Е. Зеєв, Г. Павлова, Н. Садовнікова, С. Шаронова та ін.). Водночас дослідники, зокрема І. Гудзик, вважають, що протиставлення компетентності людей, які виконують діяльність, та характеристик діяльності і компетенцій, що її забезпечують, доволі умовне. Два ніби протилежних підходи

взаємопов'язані і повинні розглядатися в сукупності. Вочевидь, «визначення компетенції повинні враховувати не лише зовнішню дію, але й внутрішні особливості виконавця, а визначення компетентності – так чи так описувати зовнішню дію, вказувати на реальні ситуації, в яких потрібна ця компетентність».

Підставою для розмежування понять компетенції і компетентності, на думку О. Садохіна, слід вважати суб'єктивний і об'єктивний чинники впливу на якість діяльності індивіда. На його думку, «...компетентність – це сукупність знань, умінь і навичок, що дозволяють її суб'єкту ефективно розв'язувати питання та зчиняти необхідні дії у будь-якій галузі життєдіяльності, а компетенцію слід розглядати як сукупність об'єктивних умов, які визначають можливості і межі реалізації компетентності індивіда [466, 46]». Суб'єкт – об'єктні параметри відносин зазначених понять відтворюються в тому, що компетенції – це «повноваження, права», а компетентність – «характеристика носія цих повноважень [6, 41]».

Отже, термін «компетентність» словники потрактовують як поінформованість, обізнаність, авторитетність [7, 11], а «компетентний» – це той, хто обізнаний у певній галузі, знаючий; той, що за своїми знаннями або повноваженнями, має право робити, вирішувати що-небудь [8, 123]. Компетентність співвідноситься з якостями людини, які поцінуються в суспільстві. З акмеологічного погляду, компетентність передбачає наявність не тільки певних умінь, а й переваг у вигляді особистісних рис і якостей, які відповідають поставленим життєвим завданням (А. Деркач, А. Маркова).

«Компетенція» означає коло повноважень будь-якої особи (установи); коло (сфера) питань, у яких хто-небудь є добре обізнаним [5, 315]. Поняття компетенції більш вузьке і пов'язується з конкретними видами діяльності, використовується для позначення набору вмінь, знань, необхідних для ефективного виконання дій у певній галузі. В «Енциклопедії освіти» зазначено: «ознакою компетенції є її специфічний предметний або загальнопредметний характер, що дає змогу визначити пріоритетні сфери формування (освітні галузі, навчальні предмети, змістові лінії)», а «результатом набуття компетенції є компетентність, яка на відміну від компетенції передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності [4, 409]».

Диференціація понять компетенції і компетентності визначається необхідністю враховувати не лише окремі вміння, але й цілісні судження про світ, про себе, про стосунки між людьми, із необхідністю розвивати вміння, що безпосередньо не пов'язані з конкретними предметами, але такі, які визначають успіх у вирішенні життєвих проблем.

Ієрархічну залежність цих понять встановлює Г. Беленька у таких визначеннях: «компетенція – це об'єктивно-ідеальна категорія, що може використовуватися для характеристики будь-якої сфери діяльності людини, окреслювати її повноваження, права і обов'язки; компетентність – це суб'єктивно-реальна категорія, що використовується для характеристики діяльності конкретної людини чи групи людей і свідчить про відповідність чи невідповідність означеній компетенції; компетентність є сукупною характеристикою людини щодо відповідності її діяльності визначеним нормам; компетентний – інтегрована риса особистості, що може бути використана для характеристики діяльності цієї особистості [2, 15]».

Сьогодні поняття «компетентності» розуміється як значно більш широке, ніж поняття «компетенції». На думку учених (Н. Бібік, А. Богуш, І. Гудзик, О. Савченко, Л. Сохань), компетентність формується з окремих компетенцій, проте не зводиться до їх суми. Отже, компетентність треба розуміти як «метарівень, що в інтегрованому вигляді представляє результати освіти, які досягаються не лише засобами змісту освіти, але й засобами соціальної взаємодії; як у міжособистісному, так і в інституційному культурному контексті [4, 48]». І. Зимняя наголошує на тому, що компетентність розглядається наукою інтегрованим «соціально-особистісно-поведінковим феноменом», «результатом освіти в сукупності мотиваційно-ціннісних, когнітивних складових [3, 37]». Важливим положенням компетентнісної парадигми є те, що компетентності неможливо навчити в прямому сенсі; вона відбиває здатність особи накопичувати, інтегрувати знання, вміння і досвід їх використання у вирішенні навчальних і життєвих проблем таким чином, що вони стають продуктом його соціального досвіду.

Компетентність також тлумачать як реалізацію компетенцій (А. Богуш, І. Гудзик, М. Кабардов, О. Савченко, О. Садохін). Інтегративна і діяльнісна сутність

компетентності дає розуміння останньої як результату набутої інтегративної особистісної характеристики, що проявляється лише в діяльності, а отже, означає «зміщення акцентів із накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування і розвитку здатності практично діяти, застосовувати досвід успішної діяльності в певній сфері [204, 408]». Визначальним утворенням компетентності виступає досвід самостійної діяльності особи з опорою на набуті нею знання, натомість вагомими стають не самі знання, а здатність їх адекватного застосування. Дослідники (І. Гудзик, М. Заброцький, Л. Карпова, А. Маркова) одноставні в тому, що поняття компетентності не можна ні протиставляти, ні ототожнювати зі знаннями чи вміннями. «Ні знання, ні вміння, ні досвід діяльності самі по собі не є компетенцією. Розглянуті в єдності, вони становлять ядро компетенції. Але до структури компетенції окрім знань, умінь, досвіду діяльності, входить позитивне ставлення до сфери, яка охоплюється компетенцією, а також особистісні якості, які сприяють ефективному рішенню відповідних проблем [1, 49]». Таким чином, компетентнісний підхід не тільки проголошує відхід від пріоритетності знанієвої парадигми, а націлює на формування універсальних, інтегративних компетентностей, які не зводяться до знань і умінь з окремих предметів, а містять зв'язки між елементами всієї системи на рівні знань, умінь, здатностей, готовності, особистісного ставлення, обізнаності.

Системний погляд на проблему компетентності відзначився розробкою понять ключових (базових, універсальних), загальнопредметних і предметних компетентностей. Ключові компетентності треба розуміти як такі, що необхідні для здійснення будь-якої діяльності, для досягнення кожною особою успіху в швидкозмінюваному світі. Документи Ради Європи і Європейського союзу називають п'ять найбільш важливих компетентностей сучасної людини, а саме: соціально-політичну – здатність брати не себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, регулюванні конфліктів ненасильницьким шляхом, сприяти функціонуванню демократичних інститутів, діяти в умовах плюралізму думок, готовність і вміння жити, працювати в «правовому полі»; полікультурну компетентність – протидіяти виникненню расизму, ксенофобії, нетерпимості,

розуміння відмінностей, поваги один до одного, до будь-якої індивідуальності, здатності жити з людьми інших культур, мов і релігій, вступати з ними в діалог; комунікативну – володіння усною і письмовою мовою, іноземними мовами, здатність вступати в контакт, висловлювати свій погляд, слухати і розуміти думку співрозмовника, вести дискусію, готовність вирішувати комунікативні завдання; інформаційну – володіння сучасними інформаційними технологіями, розуміння їх сили і слабкості, сфери їх застосування, здатність до критичної оцінки інформації; компетентність саморозвитку – здатність навчатися все життя, самовдосконалюватися, розвиватися в особистому і суспільному житті.

Універсальність ключових компетентностей складається в тому, що вони затребувані в різноманітних видах діяльності, визначають успішність людини під час вирішення всіх життєвих і професійних завдань. Визначальним у сутності ключових компетентностей виступає досвід самостійної діяльності, який інтегрує весь наявний арсенал знань і вмінь людини. Найважливішим при цьому є не власне факт наявності знань і вмінь, а здатність і готовність їх використовувати.

У педагогічній науці до цього часу відчуваються труднощі у створенні єдиного підходу до визначення ключових компетентностей, що пов'язується з відсутністю єдиної теоретичної основи для їх виокремлення (Н. Бібік). Науковцями називаються різні підстави щодо визначення комплексів компетентностей, різних груп компетентностей і їх кількості (Т. Базаров, Г. Беленька, О. Богініч, Ю. Варданян, І. Гудзик, І. Зимня, В. Краєвський, І. Фрумін, А. Хуторської та ін.). Так, І. Зимня запропонувала три групи ключових компетентностей, а саме: 1) компетентності, що стосуються особистості людини як суб'єкта діяльності; 2) компетентності, що стосуються взаємодії з іншими людьми; 3) компетентності, що стосуються діяльності людини в усіх її проявах, типах і формах. У кожній групі компетентностей міститься по десять провідних компетенцій. Енциклопедія освіти визначає такі ключові компетентності: уміння вчитися; громадянська компетентність, загальнокультурна, інформаційна, соціальна, здоров'язберігаюча [4, 408].

I. Гудзик виділяє комплекси ключових компетентностей: 1) ціннісно-смісловий (світогляд; ціннісні орієнтації; здатність розуміти навколишній світ; брати відповідальність за те, що відбувається в ньому; освоювати способи фізичного і духовного саморозвитку); 2) комунікативний (успішно здійснювати усне і письмове спілкування; співробітничати у вирішенні завдань); 3) навчально-пізнавальний, інформаційний (здатність навчатися все життя; користуватися різними технологіями доступу до інформації; оцінювати її; включати нове знання до існуючих когнітивних структур) [1].

В основу критеріального підходу до увиразнення мовлення майбутніх вихователів було покладено компетентнісний підхід.

До кожного критерію було виокремлено відповідні показники.

Фонетичну компетенцію схарактеризовано за такими показниками: нормативна вимова звуків і звукосполучень у словах української мови; оволодіння темпом мовлення; оволодіння наголосом.

Лексична компетенція визначалась за такими показниками: багатство словника дітей відповідно до тематичних груп; наявність у мовленні образних виразів, малих фольклорних форм; відповідність словника нормам літературної української мови.

Граматична компетенція визначалась за такими показниками: морфологічна правильність мовлення; синтаксична правильність мовлення; вміння продукувати граматичні конструкції.

Діамонологічна компетенція характеризувалась за показниками: вміння вести діалог; вміння переказувати художні тексти; вміння складати розповіді українською мовою на запропоновану тему.

Комунікативна компетенція характеризувалась за показниками: ініціативність спілкування українською мовою; вміння підтримувати розмову.

Компетентнісний підхід в увиразненні мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів забезпечує регламентування знань, умінь і навичок, якими має оволодіти майбутній вихователь в процесі фахової підготовки у виші. З поміж них виокремлюємо: риторичні, комунікативні, експресивно-виражальні, уміння педагогічної техніки мовлення. Означені уміння сприяють забезпечують

формування професійно-комунікативної компетенції майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Висновки. Розглянуті наукові положення дозволяють дійти висновків, що поняття «компетенція» втілює зміст того чи того виду діяльності, а «компетентність» становить сукупність якостей особистості, необхідних для реалізації цього змісту. Співвідношення компетенції і компетентності розглядаються як об'єкт – суб'єктні, як відношення загального, такого, що формується в освітньому процесі, та індивідуального, такого, що набувається внаслідок освітнього процесу. Компетенція охоплює сукупність взаємопов'язаних новоутворень особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), соціально визначених для певного кола проблем або процесів. Компетентність становить результат освітнього процесу, охоплюючи когнітивну, операційно-технічну, мотиваційно-вольову, морально-етичну, соціальну, поведінкову складові суб'єкта діяльності.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в дослідженні проблеми розвитку увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів з урахуванням особливостей полікультурного середовища Півдня України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гудзик И. Ф. Компетентностно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах (в школах с украинским языком обучения) : [монография] / Ирина Филипповна Гудзик. – Чернівці : Букрек, 2007. – 496 с.
2. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : [монография] / Ганна Володимирівна Беленька. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 320 с.
3. Зимняя И. А. Психология обучения иностранному языку : [учеб. пособ.] / И. А. Зимняя. – М. : Русский язык, 1989. – 372 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремінь. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Словарь иностранных слов / [под. ред. И. В. Лехина, С. М. Локшиной, Ф. Н. Петрова (гл. ред.) и Л. С. Шаумяна]. – 6-е изд., перераб и доп. – М. : Советская энциклопедия, 1964. – 764 с.
6. Словарь русского языка: 70 000 слов / [под ред. Н. Ю. Шведовой]. – 3-е изд., испр. – М. : Русский язык, 1990. – 917 с.
7. Словарь практического психолога / [сост. С. Ю. Головин]. – Минск : Харвест, 1997. – 438 с.

8. Словник української мови : у 10 т. / [ред. кол. : І. К. Білодід, А. А. Бурячок, В. О. Вінник та ін.]. – К. : Наукова думка, 1976. – Т. 4. – 512 с.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2015

ДЕТЕРМИНАНТЫ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА К РАЗВИТИЮ ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ РЕЧИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Казанцева Лариса Ивановна

доктор педагогических наук, доцент,
директор Института социально-педагогического и
коррекционного образования
Бердянский государственный педагогический университет, г. Бердянск
spf50@yandex.ru

Аннотация. Статья посвящена обоснованию методологических подходов в развитии выразительности речи будущих воспитателей дошкольных учебных заведений. Приоритетным подходом в статье определен компетентностный. Автором анализируются ключевые понятия компетентного подхода «компетенция», «компетентность», «компетентностный подход к развитию выразительности речи будущих воспитателей дошкольных учебных заведений».

Ключевые слова: компетентность; компетенция; развитие выразительности речи будущих воспитателей дошкольных учебных заведений.

DETERMINANTS OF COMPETENCE DEVELOPMENT APPROACH EXPRESSIVENESS OF SPEECH OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS

Larisa I. Kazantsev

doctor of pedagogical sciences,
Director of the Institute of Social and Pedagogical
Special Education
Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk
spf50@yandex.ru

Abstract. The article is devoted to substantiation of methodological approaches in the development of speech, expression of the future tutors of preschool educational institutions. A priority approach competency is defined in the article. The author analyzes the key concepts competence approach «competence», «competence», «competence-based approach to the development of speech, expression of the future tutors of preschool educational institutions».

Key words: competence; competence; development of speech; expression of the future tutors of preschool educational institutions.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. G`udzy`k Y`. F. Competence based learning Russian language in primary schools ( schools with Ukrainian language of instruction ) : [monografiya] / Y`ry`na Fy`ly`ppovna G`udzy`k. – Chernivci : Bukrek, 2007. – 496 p. (in Russian).
2. Belen`ka G. V. The formation of the professional competence of the modern educator of preschool educational institution : [monografiya] / Ganna Volody`my`rivna Belen`ka. – K. : Ky`yiv. un-t im. B. Grinchenka, 2011. – 320 p. (in Ukrainian).
3. Zy`mnyaya Y`. A. Psychology training foreign language / Y`. A. Zy`mnyaya. – M. : Russky`j yazyk, 1989. – 372 p. (in Russian).
4. Encyclopedia of Education / Akad. ped. nauk Ukrayiny` ; gol. red. V. G. Kremin`. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 p. (in Ukrainian).
5. Dictionary of Foreign Words [pod. red. Y`. V. Lexy`na, S. M. Lokshy`noj, F. N. Petrova (gl. red.) y` L. S. Shaumyana]. – 6-e y`zd., pererab y` dop. – M. : Sovetskaya ency`klopedy`ya, 1964. – 764 p. (in Russian).
6. Russian dictionary: 70 000 words / [pod red. N. Yu. Shvedovoj]. –3-e y`zd., y`spr. – M. : Russky`j yazyk, 1990. – 917 p. (in Russian).
7. Dictionary of Practical Psychology / [sost. S. Yu. Golovy`n]. – My`nsk : Xarvest, 1997. – 438 p. (in Russian).
8. Dictionary of Ukrainian language / [red. kol. : I. K. Bilodid, A. A. Buryachok, V. O. Vinny`k ta in.]. – K. : Naukova dumka, 1976. – T. 4. – 512 p. (in Ukrainian).